

KULA MENSUCAT FABRİKASI'NIN KULA İKTİSADİ TARİHİNDEKİ YERİ¹

Veli Sırım²

ÖZET

Kula Mensucat Fabrikası'nın başlangıcı, Kula'da değirmencilik yapan Süleyman Bey'in oğulları Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında kurulan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'na (Şirketine) dayanmaktadır. Daha sonra Çolakzadeler Halı Kumpanyası, bu iki kardeşin oğulları Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey ve Süleyman Bey tarafından başarıyla yönetilmiştir. Ancak şirket Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) yaşanan savaş şartlarından etkilenmiş, üretimi daralmıştır. Savaş sonrasında, özellikle şirket ortaklarından Sait Bey'in özverili çalışmaları sonucu, şirketin halı üretim miktarı artmıştır. Bu artışta Halı Kumpanyası'nın Amerika Birleşik Devletleri'nde bir ortak mağaza açmaları, ardından bir süre Şark Halı Kumpanyası ile işbirliği yapmaları da etkili olmuştur. 1929 yılında ABD'de patlak veren büyük ekonomik kriz, 1929-1933 yılları arasında Türkiye'de de dış ticaret yapan şirketleri etkilemiştir. Kriz döneminde ayakta kalmaya çalışan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, halıcılıkla ilgisini 1933-1934 döneminde sonlandırmıştır. Halı ipliği üretiminde kullanılan makinelerle ilaveler yapılmış, halı dokuma işi kumaş dokuma işine dönüştürülmüştür. Çolakzadeler Halı Kumpanyası, bu değişiklikten sonra 1934 yılında "Mensucat Fabrika T.A.Ş." adını alarak, tekstil sanayiine geçiş yapmıştır. 1951 yılında şirket, "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." adı ile İzmir'e taşınmıştır.

Kula'da 1934-1951 yılları arasında üretim faaliyetinde bulunan, daha sonraki adıyla Kula Mensucat Fabrikası olarak tanınan işletmenin tarihi gelişim seyri üzerine müstakil akademik bir çalışma yoktur. Aynı zamanda bu işletmenin Kula iktisadî tarihinde yeri ve önemine dair herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden ilgili literatüre önemli bir katkı yapılması hedeflenmektedir. Bu makale sadece Kula iktisadî tarihine değil, faaliyette bulunduğu dönemler boyunca gerek Osmanlı Devleti'nin son yılları, gerekse Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşanan sınaî ve ticarî gelişmelere de ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kula, Kula Mensucat Fabrikası, Çolakzadeler Halı Kumpanyası, Kula İktisadi Tarihi.

Jel Kodları: N00, N35, N94.

THE PLACE OF KULA TEXTILE FACTORY IN KULA ECONOMIC HISTORY

ABSTRACT

The beginning of the Kula Textile Factory dates back to the Çolakzadeler Carpet Company, which was founded in 1866 by the sons of Süleyman Bey, who were millers in Kula, Hacı İbrahim Bey and Hacı Abdurrahman Bey. Later, Çolakzadeler Carpet Company was successfully managed by the sons of these two brothers, Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey and Süleyman Bey. However, the company was affected by the war conditions during the First World War (1914-1918), and its production was reduced. After the World War, especially as a result of the devoted efforts of one of the company partners, Sait Bey, the company's carpet production amount increased. Carpet Company's opening a joint store in the United States and then cooperating with the Şark Carpet Company for a while were also effective in this increase. The great economic crisis that broke out in the USA in 1929 affected the companies engaged in foreign trade in Turkey between the years 1929-1933. Çolakzadeler Carpet Company, which tried to survive during the crisis, ended its interest in carpet business in 1933-1934.

¹ Bu makale 26-27 Nisan 2023 tarihlerinde İzmir'de gerçekleştirilen "International Aegean Conferences Social Sciences & Humanities-VII" başlıklı sempozyumda sunulan tebliğin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

² Doç. Dr., vsirim@nku.edu.tr, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID No: 0000-0002-8130-6153

Additions were made to the machines used in the production of carpet yarn, and the carpet weaving business was transformed into textile weaving. After this change, Çolakzadeler Carpet Company was established in 1934 as "Mensucat Fabrika T.A.Ş." took its name and switched to the textile industry. In 1951, the company moved to İzmir under the name of "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş."

There is no academic study on the historical development of the enterprise, which was known as Kula Textile Factory, which was in production between 1934-1951 in Kula. At the same time, there is no study on the position and importance of this enterprise in the economic history of Kula. Therefore, it is aimed to make an important contribution to the relevant literature. This article will focus not only on the economic history of Kula, but also on the industrial and commercial developments in the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Republic period during the periods of its activity.

Keywords: Kula, Kula Textile Factory, Çolakzades, Economic History of Kula.

Jel Codes: N00, N35, N94.

1. GİRİŞ

Osmanlı coğrafyasında yüzyıllar boyunca evlerde aile içi tüketim ve kullanım için dokunan halılar ve kilimler, 19. yüzyıldan itibaren yaşanan bir takım yapısal değişim ve dönüşümler neticesinde birer ticaret metaı haline gelmeye başladı. Zira özellikle bu dönemin ikinci yarısından itibaren İngiliz tüccarlar başta olmak üzere, çok sayıda yabancı halı tüccarı Batı Anadolu'ya gelmiş, evlerde dokutturulan halıları toplayıp, yurtdışı pazarlarda satışını yaparak büyük kârlar elde etmişlerdir. Özellikle bir liman şehri olan İzmir eksenli faaliyet gösteren bu firmalar Amerika, İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş Batı ülkelerinde bulunan ortaklarından gelen yoğun talep üzerine Türk halılarına olan ilgilerini giderek artırmışlardır (Yılmaz, 2020b, s. 292). Artan bu ilgiye paralel olarak sadece Batı Anadolu'da yer alan ve içlerinde Kula'nın da yer aldığı Denizli, Demirci, Gördes, Isparta, Manisa, Milas, Kütahya, Simav ve Uşak gibi merkezlerde değil, Orta Anadolu'da bulunan Konya, Akşehir, Silve ve Niğde gibi merkezlerde de kurulan acenteler aracılığıyla halı üretimi gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2020b, s. 301). Başta en büyük üretici konumunda olan ve faaliyetlerine 1907 yılında başlayan, halı ticaretiyle uğraşan 6 yabancı firmanın ortaklığıyla kurulan Şark Halı Kumpanyası olmak üzere, belli sayıda halı ticareti yapan firmalar, özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde İzmir eksenli faaliyetlerini artırarak devam ettirmişlerdir. Ticari faaliyetlerin ana omurgasını Şark Halı Kumpanyası teşkil ederken, gerek bu firmayla ortaklık veya acentelik ilişkisiyle, gerekse kendi imkanlarıyla halı ticareti yapan yerli ve yabancı firmalar da kendilerinden bahsettirmişlerdir. Bu firmalardan birisi irtibat merkezi İzmir'de, üretim yaptığı fabrikası Kula'da olan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'dır.

Bu makale öncelikle, üretim faaliyetlerine 1866 yılında Kula'daki fabrikasında başlayan Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nın kuruluşu ve ilk faaliyet yılları hakkında bilgi verilecektir. Kumpanya'nın I. Dünya Savaşı sırasında yaşadığı sıkıntılı dönem ve aynı dönem esnasında özellikle şirket ortaklarından Sait Bey'in başarılı kriz yönetimiyle aşılacak sıkıntılar ele alınacaktır. Ardından tüm dünyayı derinden etkileyen ve tarihe "Büyük Buhran" olarak geçen ilk küresel kriz döneminde şirketin yaşadığı sıkıntılar ve iflas riskinden kurtuluş hikayesi anlatılacak, şirketin bu yönde gerçekleştirdiği atılım ve değişim hakkında bilgi verilecektir. En son bölümde şirketin Kula ekonomisine yaptığı katkı üzerinde durulacak, Kula'dan taşındığı 1951 yılı sonrası

dönemde ve en son iflas ettiği 1985 yılı itibariyle yine Kula ekonomisine olan olumsuz etkileri ele alınacaktır.

2. ÇOLAKZADELER HALI KUMPANYASI VE KULA İKTİSADİ TARİHİNDEKİ YERİ

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1866 yılında, Kula'da daha önceden değirmencilik yapan Süleyman Bey'in oğulları olan Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından kurulmuştur. Bu şirket daha sonra bu iki ortak kardeşin oğulları olan Sait Bey, Şerif Bey, Abdurrahman Bey ve Süleyman Bey tarafından devam ettirilmiştir (Anmaç, 2002, s. 1272).

P. De Andrea Co., G.P. ve J. Baker, Habif ve Polako, Sydney La Fontaine, T.A. Spartal Co., Sykes Co. şeklinde sıralanan 6 İngiliz firma (Öztürk-Anmaç, 1997, s. 27) 25 Şubat 1907 tarihinde birleşerek The Oriental Carpet Manufacturers Limited (Şark Halı Kumpanyası) isimli bir ortaklık kurdular. 1 Ocak 1908 tarihinde de fiilen üretim faaliyetine başladılar (Yetkin, 1996, s. 14 vd.). Şark Halı Kumpanyası'nın büyük bir ortaklık şeklinde piyasaya girmesiyle, rekabet şansını yitiren küçük şirketler rekabet edemediler. Yeterli miktar ve fiyatta hammadde bulamayan bu küçük şirketlerden çoğu iflas etmiş, Batı Anadolu bölgesinde halıcılık alanında faaliyet gösteren firmaların sayısı 15'ten 7'ye kadar gerilemiştir (Kurmuş, 1977, s. 151). Şark Halı Kumpanyası'nın hakim olduğu halıcılık alanında varlığını sürdürebilen Türk şirketler arasında Çolakzadeler Halı Kumpanyası bulunmaktadır (Nadir, 1926, s. 203). Ancak bu durum Çolakzadeler'in Şark Halı Kumpanyası'yla rekabette üstün gelişine değil, bu büyük ortaklığın Kula'daki acenteliğini üstlenmesiyle gerçekleşmişti. Çolakzade İbrahim ve Çolakzade Abdurrahman'ın öncülüğündeki (Yılmaz, 2020a, s. 229) bu acentelik ilişkisi çerçevesinde Çolakzadeler'in Kula'da 1912 yılında ürettiği halı miktarı 17.830 m² olarak gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2020a, s. 280).

2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası Gelişmeler

I. Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918), Kula'da halıcılık alanındaki faaliyetler ciddi sarsıntı yaşamış, savaşın bitiminden sonra Kula'da halı üretimi yapan Türk şirketlerin sayısı 2'ye düşmüştür. Bu iki şirketten birisi yine Çolakzadeler Halı Kumpanyası olmuştur (Tosun, 1986, s. 25)

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, halı üretimiyle bağlantılı olarak Kula'da bir yıkamahane, boyahane ve iplik imalathanesi de kurmuştur. Şirket, iplik üretiminde kullanılan yünü Afyon, Eskişehir ve İzmir gibi çevre illerden satın alırken, bu yünlerden üretilen ipliğin boyaması Kula'daki boyahanede yapılmıştır. Boyanan ipliklerin bir kısmı dokunmak üzere Kula ve çevresindeki köylere dağıtılmaktadır. Bir kısmı da merkepler üzerinde Isparta'ya gönderilmekte, dokunan halılar yıkanmak üzere yine Kula'ya getirilmektedir (Anmaç, 2002, s. 1273).

Resim 1: Halı dokuyan Kulalı kadınlar

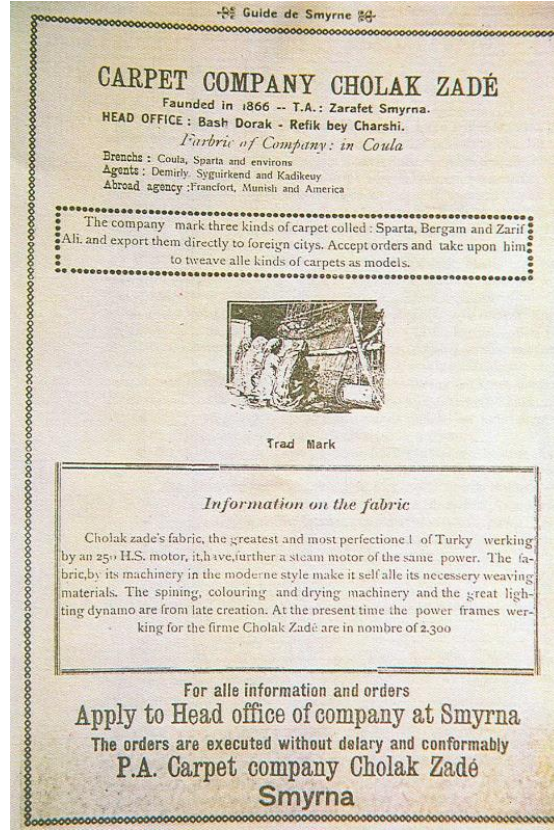

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196958>

Savaş sonrası dönemde şirketin yönetiminde bulunan ve şirket ortaklarından olan Sait Bey'in yoğun gayret ve girişimleri neticesinde Kula'daki halı üretiminde ciddi artışlar yaşanmış, 1922 yılında 23.100 m² olan toplam halı üretimi 1926 yılında 30.518 m²'ye yükselmiştir (Benerli, 1949, s. 58).

Çolakzade Halı Kumpanyası'nın bu üretim artışında katkısı olan araçlar arasında 1926 yılında Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi'ne verilen Osmanlıca, İngilizce ve Fransızca ilanlar gösterilebilir. Bu ilanda Şirketin merkezi olarak İzmir-Başdurak'ta bulunan Refik Bey Çarşısı'ndaki merkez ofis gösterilirken, fabrika yeri olarak Kula ifade edilmiştir. Ayrıca bu ilanda Şirketin Isparta, Bergam ve Zarif Ali namları altında üç tür halı imalatı yaptığı, üretilen halıların doğrudan doğruya yabancı ülkelere ihraç edildiği ve bu ülkelerden sipariş alındığı, istenilen her tür numune ve renk doğrultusunda halı üretimi yapıldığı ifade edilmektedir.

Resim 2: Çolakzade Halı Kumpanyası'nın 1926 yılı Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi'nde Yer Alan İngilizce İlanı

Osmanlıca neşredilen *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*'nin 1926 yılına ait nüshasında Çolakzade Halı Kumpanyası tarafından verilen ilanda ise, Şirket'in Kula'da bulunan fabrikalarında Türkiye'nin en gelişmiş ve en büyük halılarının dokunduğu, bu özellikte halıların dokunması için gerekli son sistem makine ve ekipmanların bulunduğu ifade edilir. Fabrikadaki ana dokuma makinalarının 250 beygir gücünde son sistem dizel motorla çalıştırıldığı, aynı şekilde yine 250 beygir gücünde çalışan son sistem buhar kazanına sahip olduğu, yine fabrika ekipmanından olan iplik makinaları ve son sistem makineli boyama kazanları, fabrika aydınlatması için büyük bir dinamo ile iplik sıkma ve kurutma makinesinin bulunduğu aktarılır. Fabrikanın ham ipliğin imalinden, yıkama ve boyamasından, halının dokunmasına kadar tüm işlemleri yapacak bir donanıma sahip bulunduğu söylenir (*Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, 1926, s. 69).

1926 yılında Kula'da üretimi gerçekleştirilen 30.518 m²'lik halı Batı Anadolu üretim merkezlerinde gerçekleştirilen toplam halı üretiminin %5,5'lik oranına tekabül etmektedir (Benerli, 1949, s. 58). 1927 yılında da üretilen halı miktarı 30.492 m² ile bir önceki yıla yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir (M. Zeki, 1929, s. 139).

Belirtilen yıllarda Kula'da gerçekleştirilen halı üretiminde aslan payı yine Çolakzade Halı Kumpanyası'na aittir. Bu üretim düzeyinin yakalanmasında Çolakzade Halı Kumpanyası'nın yukarıda da örneklerini verdiğimiz tanıtım ve pazarlama yönünde attığı adımlar etkili olmuştur. Bu noktada özellikle İzmir'de gerçekleştirilen tanıtım fuarlarına katılım sağlanmıştır. Nitekim 9 Eylül 1928 tarihinde İzmir'in kurtuluşu

sebebiyle düzenlenen fuara katılan Çolakzade Halı Kumpanyası'nın sergilediği halılar ziyaretçilerin büyük beğenisini toplamıştır (İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası, 1928, s. 2-9). Sergide başarılı görülen firmalar altın, gümüş ve bronz madalya ile ödüllendirilmiş, Çolakzadeler Halı Kumpanyası altın madalya ile ödüllendirilmiştir (İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası, 1928, s. 53).

2.2. 1929 Büyük Buhranı Sonrası Atılan Adımlar

1929 yılında ABD'de patlak veren Büyük Buhran Türkiye'yi ve dolayısıyla Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nı derinden etkilemiştir. Şirket ortaklarından Sait Bey, krizin açtığı zarardan büyük çaplı etkilenmemeye adına ABD'de bulunan satış mağazasındaki halı stoğunu en kısa zamanda elden çıkarmaya çalışmış, böylece şirketin tamamen batmasının önüne geçmiştir (Anmaç, 1999, s. 1275). Şirket ortağı Sait Bey, ABD'de satılmayan bir miktar halı ile Türkiye'ye dönmüş, bu halıların satışını İstanbul'da gerçekleştirdikten sonra Kula'daki Halı Fabrikası üzerinde bir takım değişikliklere gitmek suretiyle giderek daralan halı piyasasını terk etmiş, daha karlı olarak gördüğü tekstil alanına geçiş yapmıştır. 1933-1934 döneminde halı ipliği üretiminde kullanılan makinalara yaptığı ilaveler ve yenileştirmeler yoluyla halı işine ilave olarak kumaş üretimine ağırlık vermiştir. Bu değişikliğin ardından Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1934 yılından itibaren, Resim 3'te de görüleceği gibi "Mensucat Fabrika T.A.Ş." ve "Çolakzade Halı L.T.D" isimleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür.

1 Ocak 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin 6. sayfasında yer verilen bir yazıya göre Çolakzade Halı Kumpanyası'nın fabrikası 3000 m²'lik bir alan üzerine kurulmuştur. Fabrika içinden çekilen bir fotoğrafın da verildiği haberde, fabrikada üç takım tarak vargel, ipleri boyamak için son sistem makineli kazanların, yıkama, kurutma, sıkma gibi işlemleri ifa eden makinaların bulunduğu aktarılmaktadır. Fabrikada sadece halı dokumada kullanılan iplerin değil, çoraplık, fanilalık ve kumaşlık ipleri de üretecek ekipmanların olduğu, 240 beygir gücünde bir dokuma makinasının, 260 beygir gücünde bir islim kazanının bulunduğu ifade edilmiştir.

Resim 3: Çolakzade Halı Fabrikasına dair haber

Kaynak: Cumhuriyet, 1 Ocak 1933, s. 6.

Resim 4: Fabrikanın 1936 yılına ait görünümü

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196959>

Resim 5: 1940 yılında İzmir’de düzenlenen fuara katılan Kula Mensucat Fabrikası’yla ilgili haber

Kaynak: Yeni Asır, 6 Eylül 1940, s. 4.

Resim 5'te verilen haberin hemen başında Çolakzadeler Halı Kumpanyası'nın dışarıdan bir görünümü aktarılırken, haber metninde hem mensucat (tekstil) hem halı ürünleriyle katılan firmanın fuar ziyaretçilerinin büyük alaka ve takdirlerini kazandığı, yerli ve yabancı ziyaretçilerin hayranlıkla ürünleri inceledikleri, özellikle tekstil alanında dünyanın en önde gelen ülkesi olan İngiltere'de üretilen kumaşları kalite açısından aratmadığı ifade edilmektedir. 1940 yılında başlayan II. Dünya Savaşı

sebebiyle İngiltere'den kumaş temininde zorlanan yabancı tüccarların Kula'da üretilen kumaşlara raĒbet göstererek tercih ettikleri, İngiliz kumaşlarıyla arasındaki tek farkın üzerinde "Made in England" ibaresi olduĒu söylenmektedir. Haberde ayrıca Kula'daki fabrikada ortalama 900 işçinin  alıřtıĒı, bu rakamın fabrika üretim miktarı için açık bir gösterge olduĒu, Kula'daki neredeyse her aileden bir ferdin bu fabrikada çalışarak iyi bir yevmiye aldıĒı ve ailesini iyi ge indirdiĒi de vurgulanmaktadır.

Resim 6: Fabrika binasının  nden görünüşü

Kaynak: Kula Belediyesi, <http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-fccac1ea5b5b9708ff51.jpg>

Resim 7: Fabrika binasının yandan görünüşü

Kaynak: <http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-562a40b1487deb71257b.jpg>

2.3. Fabrika'nın isim ve yer değişikliğinin Kula ekonomisine etkileri

Kaynaklara göre, Mensucat Fabrika ismiyle tekstil üretiminin gerçekleştirildiği dönemde, bu fabrikanın 1200 çalışanı bulunmaktadır ve üç vardiya halinde üretim yapılmaktadır. Çalışanların % 90'ını Kula halkı oluşturmaktadır. Bu rakam, o yıllarda küçük bir kazâ olan Kula'da çok önemli bir istihdam alanı oluşturduğunun ve Kula ekonomisinin motor gücü oluşunun önemli bir göstergesidir (Köşklük, 2007, s. 37). Nitekim, 1951 yılında Kula Mensucat Fabrikası ismiyle İzmir'e taşınmasından sonra Kula ekonomisinde ciddi bir daralmanın ve durgunluğun yaşandığı açıkça kendini göstermiş, bu yıldan sonra Manisa'nın diğer ilçelerine göre Kula, sürekli göç veren bir yerleşim yeri olmuştur.

Kula'daki faaliyetleri esnasında belediye yönetimiyle büyük problemler yaşamaya başlayan firma, 1951 yılında "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." şeklinde isim değişikliğine gitmiş, aynı yıl üretim yerini İzmir'e taşımıştır (Anmaç, 1999, s. 1276).

Mensucat Fabrikası'nın Kula'da üretime geçmesinin ardından 10.000'ler seviyesine kadar yükselen Kula nüfusu, 1951 yılından itibaren 7000'lere gerilemiştir. Bu ani düşüşün temelinde fabrikada çalışanlar ve ailelerinin de kısa zamanda İzmir'e taşınması yatarken, sonraki yıllarda da iş aramak için pek çok Kulalı başta İzmir olmak üzere farklı şehirlere, hattâ İstanbul'a göç etmişlerdir (Şahin, 2006, s. 13).

Kula Mensucat Fabrikası'nın Kula iktisadi yapısında meydana getirdiği ikinci önemli kırılma ise 1984 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte iflas eden Kula Mensucat Fabrikası, Kula ve köylerine yönelik halıcılık faaliyetlerini de sonlandırmak zorunda kalmıştır. Zira bu tarihe ve iflas hadisesine kadar Kula ve köylerinde ısmarlama yolla halı dokutma faaliyetleri devam etmiştir ve dolayısıyla pek çok evde o tarihe kadar halı tezgahları hala işler vaziyette olmuştur. Fabrikanın iflasının ardından yaşanan gelişmeler neticesinde Kula'da halı dokumacılığı bitme noktasına kadar gerilemiştir (Köşklük, 2007, s. 37).

3. SONUÇ

Değirmencilik yapan Süleyman Bey'in iki oğlu olan Hacı İbrahim Bey ve Hacı Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında Kula'da kurulan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, o dönemde küçük bir kazâ olan Kula'nın 1866-1951 yılları arasındaki 85 yıllık iktisadî tarihini doğrudan, 1951-1984 yılları arasındaki 33 yılını da dolaylı olarak etkilemiş, ekonomisiyle birlikte demografik yapısını büyük ölçüde şekillendiren aktörlerin en başında yer almıştır.

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, Kula üretim merkezli faaliyetlerini İbrahim ve Abdurrahman Beylerin oğulları tarafından da başarılı bir şekilde devam ettirmişler, özellikle 1907 yılında Batı Anadolu bölgesindeki halı ticaretinde tekel denilebilecek bir gücü ele geçiren Şark Halı Kumpanyası'na rağmen, takip edilen çeşitli ticari teknik ve taktiklerle halı üretimi ve dış piyasalarda pazarlanmasına yönelik büyük başarılar elde edilmiştir. Bu ikinci neslin iç ve dış piyasalarında elde ettikleri başarılarla en etkili isim hiç şüphesiz Sait Bey olmuştur. Çolakzadeler, öncelikle halı ticaretinde güçlü 6 İngiliz

şirketin bir araya gelmesiyle piyasayı neredeyse ele geçiren Şark Halı Kumpanyası'yla rekabet etmek yerine, onlarla birlikte ticaret yapmak, Kula ve çevre yerleşim yerlerinde bu şirketin acenteliğini üstlenmek gibi bir yolu izlemişlerdir. Böylece bu büyük ve güçlü şirketin imkanlarından yararlanmışlardır. Diğer yandan adını özellikle vurguladığımız Sait Bey'in çok etkin girişimcilik çabalarıyla dönemin yerli ve yabancı tüccarlarının takip ettikleri ticarî ve iktisadî dergi ve gazetelere tanıtım reklamları vermişler, başta İzmir olmak üzere muhtelif fuarlara katılıp büyük ve görkemli pavyonlar (standlar) açmışlar, bunlarla da yetinmeyip Amerika ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde şube ve satış mağazaları açmışlardır. Böylece Çolakzadeler Halı Kumpanyası, I. Dünya Savaşı öncesi ulaştığı ciddî satış miktarlarıyla Kula'da bulunan halı fabrikasını dönemin en büyük tesislerinden birisi haline getirmişlerdir. Bu olumlu gelişmeler elbette Kula'daki istihdamı ve gelir düzeyini emsallerinin üzerine çıkarmış, Kula'yı bir cazibe merkezi haline getirmiştir.

Çolakzadeler Halı Kumpanyası, I. Dünya Savaşı sürecinden çok etkilenmiş olmakla birlikte üretimini durdurmamış, Kula'da faaliyetini sürdüren iki şirketten birisi olmuştur. Savaş sonrası dönemde çok hızlı bir toparlanma ve büyüme trendi yakalayan Çolakzadeler Halı Kumpanyası, 1929' yılında ABD'de patlak veren Büyük Buhran'dan etkilenmiştir. Ancak tamamen iflas etme ve kapanma noktasına gelmeden kurtulmasında başrol yine girişimciliğiyle öne çıkan Sait Bey olmuştur. Krizin ardından Amerika'daki halı mağazasında bulunan halıların büyük kısmını düşük fiyatla da olsa elden çıkaran Sait Bey, kalan halıları İstanbul'a getirerek orada satışını yapmıştır. Kriz döneminden çıkışı mensucat (tekstil) alanında gören Sait Bey, Kula'daki fabrikada değişim ve dönüşümler gerçekleştirerek, halı üretiminin yanı sıra daha ağırlıklı olarak mensucat üretimine geçiş yapmıştır. Bu yöndeki atılan adımlar neticesinde 1934 yılından itibaren "Mensucat Fabrika T.A.Ş." ve "Çolakzade Halı L.T.D" isimleriyle faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bir yandan Kula'daki pek çok evde fabrika adına halılar dokunurken, diğer yandan yoğun bir şekilde gerçekleştirilen mensucat üretimi, pazarlama yöntemleri, gazete reklamları ve fuar katılımlarıyla hızla artmıştır. Bu artış, fabrikada istihdam edilen işçi sayısına da yansımıştır. 1940'lı yıllarda üç vardiya halinde yaklaşık 900 kişi çalışan fabrikada, kapatılıp İzmir'e taşındığı 1951 yılında 1200 kişiye kadar çalışan sayısında artış yaşanmıştır. Özellikle yerel yönetimle yaşanan problemlerin etkisi ve İzmir'in daha merkezi konumundan yararlanma arzusuyla fabrika 1951 yılından itibaren "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." adıyla İzmir'deki tesislerinde faaliyete başlamıştır. Ancak bu gelişme Kula'nın iktisadî tarihinde yaşanan en büyük darbe olarak kayıtlara geçmiştir. Zira bu tarihe kadar neredeyse her aileden en az bir ferdin çalışıp, dönemin şartlarına göre gayet iyi düzeyde bir gelir elde ettiği bir istihdam kapısı bir daha açılmamak üzere kapanmıştır. Bu ağır ekonomik darbenin etkisi Kula'yı sonraki yıllarda da derinden etkilemiş, nüfusu ilk etapta 10.000 düzeyinden 7.000'e kadar gerilemiştir. Başta fabrika çalışanları olmak üzere, sonraki yıllarda pek çok Kula'lı iş bulma ümidiyle İzmir'e ve hatta İstanbul'a kadar pek çok sanayi şehrine göç etmiştir. Hatta bu yüzden Kula, günümüze kadar Manisa'nın diğer ilçelerinin tersine sürekli olarak göç veren bir yerleşim yeri olmuştur. 1984 yılında bu fabrikanın iflas etmesi ise Kula ekonomisini

dolaylı bir şekilde etkilemiştir. Zira bu tarihe kadar Kula'nın pek çok evinde hâlâ halı tezgahları bulunmaktaydı ve pek çok Kulalı ev kadını halı üretimi yapmaktaydı. Bu tarihten itibaren Kula'daki halı dokumacılığı ne yazık ki bitme noktasına kadar gerilemiştir.

4. KAYNAKÇA

Kitap ve makale:

- Anmaç, Elvan (1999). Batı anadolu halıcılığı içinde kula halıcılığının yeri ve çolakzade halı şirketi, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı*, III. Cilt II. Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1267-1280.
- Benerli, Reşat (1949). 19. asırdan sonra türk halıcılığı, *Feshane Mensucat Meslek Dergisi*, 2 (4), 57-59.
- Köşklük, Nezihat (2007). Kula'da halı dokumacılığının tarihsel süreçte geleneksel konut ve kentsel doku ile ilişkisi, *Ege Mimarlık Dergisi*, Sayı: 63, 34-37.
- Kurmuş, Orhan (1977). *Emperyalizmin türkiye'ye girişi*, İstanbul: Bilim Yayınları.
- M. Zeki (1929). "İzmir iktisadi mıntıkasının ticari faaliyetleri", *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Mayıs, Sayı: 4, İzmir: Bilgi Matbaası, 133-142.
- Nadir, Cemal (1926). *Ticari ve iktisadi izmir rehberi 1926*, İzmir.
- Öztürk, İsmail ve Anmaç, Elvan (1997). Yabancı sermayenin batı anadolu halıcılığına girişi, etkileri ve günümüzdeki uzantıları, *Türkiye'deki El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 26-32.
- Şahin, Hüseyin (2006). *Tarihin güzel mirası kula*, Kula: Ezgi Yayınları,
- Tosun, İsmail (1986). *Tarihi, sosyal, kültürel ve turizm yönü ile kula*, İzmir: Karınca Matbaacılık ve Ticaret Ortaklığı.
- Yetkin, Sabri (1996). II. meşrutiyet öncesi ege'de şirket-i milli denemesi uşak osmanlı halı ticarethanesi I, *Toplumsal Tarih*, 5 (26), 14-19.
- Yılmaz, Emrah (2020a). *Şark halı kumpanyası ve osmanlı halıcılığındaki yeri ve önemi* (Doktora tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, Emrah (2020b). Bir zamanlar anadolu'da halı dokumak: the oriental carpet manufacturers limited (şark halı kumpanyası) ve osmanlı halıcılığındaki önemi (1907-1914), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 291-333.

İnternet kaynakları:

- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196959> (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)
- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/196958> (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

<http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-fccac1ea5b5b9708ff51.jpg> (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

<http://www.kula.bel.tr/images/fotogaleri/yeniw-562a40b1487deb71257b.jpg> (Erişim tarihi: 25 Nisan 2023)

Gazete ve Dergiler:

Cumhuriyet, 1 Ocak 1933: 6

Türkiye salon ve ilan gazetesini (1926). İstanbul: Amedi Matbaası.

Yeni Asır, 6 Eylül 1940: 4

İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası (Kasım 1928). İzmir 9 Eylül mecmuası, Sayı: 11, 2-9.

İzmir Sanayi ve Ticaret Odası Mecmuası (Kasım 1928), Sergide teşhiratlarından dolayı altın, gümüş, bronz madalya ve takdirname kazanan müesseseler, Sayı: 11, 53.